

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง การประเมินประสิทธิภาพการสอนรายวิชาธรรมะภาคปฏิบัติตามการประเมินของพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ในหัวข้อต่อไปนี้ คือ

๑. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ
๒. ความเป็นมาของธรรมะภาคปฏิบัติ
๓. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ

ในการจัดการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพและบรรลุตามวัตถุประสงค์นั้นครูผู้สอนจำเป็นต้องวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ชัดเจนจัดลำดับขั้นตอนไว้ล่วงหน้า มีการผลิตสื่อ นวัตกรรมทางการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองจากการฝึกคิดวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาได้*

การจัดการเรียนการสอนนั้นเป็นการรวมคำที่ครอบคลุมดำเนินการบางสิ่งบางอย่างโดยมีเป้าหมายผู้มุ่งบรรลุอย่างชัดเจน มีการกำหนดรูปแบบและกระบวนการ มีการจัดองค์การ มีการมอบหมายผู้รับผิดชอบชัดเจน มีการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรอื่นๆ เช่น วัสดุอุปกรณ์ ผู้ดำเนินการ สื่อเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนให้ดำเนินการให้เกิดผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ให้เกิดประสิทธิภาพทางการเรียนการสอน

ประสิทธิภาพ หมายถึง การทำงานที่สามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้โดยใช้ทรัพยากรที่น้อยที่สุดซึ่งการวัดผลมักออกมาในรูปแบบของผลผลิตที่ได้รับการเปรียบเทียบกับทรัพยากรที่ใส่เข้าไปในกระบวนการผลิตงานและประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษามีความแตกต่างกัน กล่าวคือ เป้าหมายขององค์กรทางธุรกิจจะคำนึงถึง ผลกำไรสูงสุด นอกจากนั้นยังพบว่า

* www.gotoknow.org สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๐.

การจะพัฒนาการสอนที่มีประสิทธิภาพได้ จำเป็นต้องมีระบบการบริหารจัดการระดับสถานศึกษาที่ดี ในการสนับสนุน การสร้างขวัญกำลังใจให้กับครู ซึ่งจะมีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการสอนได้มากกว่าการนำครูไปฝึกอบรม เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะในการสอน ดังนั้นการจัดพัฒนารูปแบบการสอนที่มีประสิทธิภาพของอาจารย์สอนวิชาธรรมะภาคปฏิบัติได้จะต้องพิจารณาเป็นองค์รวมทั้งหมดของระบบการบริหารของสถานศึกษา ซึ่งมีสมมติฐานว่าการจะเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนได้จะเกี่ยวข้องกับศักยภาพและทรัพยากรจัดการศึกษาของแต่ละสถานศึกษาและเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการของสถานศึกษาในสภาพรวมด้วยขึ้นอยู่กับวิธีสอนหรือความสามารถของอาจารย์สอนเท่านั้น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาไว้หลายประการและได้เสนอประเด็นที่เน้นการเปลี่ยนแปลงไปสู่การจัดการศึกษาแนวใหม่ ที่มีลักษณะเป็น การปฏิรูปการศึกษา โดยกล่าวถึงความมุ่งหมายของหลักการสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษาระบบการศึกษาแนวการจัดการศึกษา การบริหารและการจัดการศึกษามาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา ครู ณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา รวมทั้งเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาประเด็นที่กฎหมายระบุนี้ถือได้ว่าครอบคลุมสาระเนื้อหาที่จำเป็นในการจัดการศึกษามากอยู่แล้วและผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษามีภาระในการขยายความหรือลงรายละเอียดภาคปฏิบัติเพื่อนำไปดำเนินการให้เกิดผล

๒.๒ ความเป็นมาของธรรมะภาคปฏิบัติ

สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ยกย่องชมเชย พระเถระรูปหนึ่ง ท่านนั้นชื่อว่า พระมหากัสสะปะ เราสรรเสริญท่านว่า เป็นยอดแห่งภิกษุผู้ทรงธุดงค์ ท่านตั้งอยู่ในธุดงค์ ๓ คือ

๑. ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร
๒. เทียวบิณฑบาตเป็นวัตร
๓. อยู่ป่าเป็นวัตร

อานิสงส์การถือธุดงค์ของท่านมีปรากฏดังนี้ สมัยหนึ่ง พระศาสดาประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวันทรงรับสั่งให้ท่านเลิกธุดงค์ แต่ท่านไม่ยอมเลิก แล้วแสดงคุณแห่งการถือธุดงค์ แต่ท่านไม่ยอมเลิก คุณแห่งการถือธุดงค์ ๒ ประการ คือ

๑. การเป็นอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน
 ๒. เพื่ออนุเคราะห์ชุมชนในภายหลัง จักได้ถือเป็นตัวอย่งนำไปปฏิบัติตามต่อไป
- พระศาสดาทรงประทานสาธุการว่า ดีละ ดีละ ท่านปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนเป็นอันมาก

ท่านจงทรงผ้าบังสุกุลจีวรเป็นวัตร ท่านจงเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ท่านจงอยู่ในป่าเป็นวัตรเถิด และ
ยังสรรเสริญว่าเป็นผู้มักน้อยสันโดษ โดย พุทธบริษัท ๔ ถือเอาเยี่ยงนี้จึงได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาถึงปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ ฝ่าย เหมือนกับครั้งพุทธ
การณ คือ ๑ วิปัสสนาธุระ ๒ คันถะธุระ^๑

วิปัสสนาธุระ หมายถึง ธุระของพระภิกษุสงฆ์สามเณรจะต้องปฏิบัติ ตามพระธรรม
พระวินัย คือการปฏิบัติ เรียกว่า สมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน อันเป็นสายปฏิบัติหรือ
เรียกกันว่าวัดป่าส่วนมากอยู่วัดในป่าปฏิบัติ เช่นวัดป่าพงศ์ เป็นต้น เรียกว่าพระสายปฏิบัติและปฏิบัติ
อย่างเดียวมุ่งไปสู่พระนิพพาน หรือความหลุดพ้น จากโลกนี้

คันถะธุระ หมายถึง ธุระของพระภิกษุสงฆ์ สามเณร จะต้องศึกษาพระไตรปิฎก คือ
พระอภิธรรมปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระวินัยปิฎก เรียกว่าฝ่ายปริยัติ

ด้วยเหตุนี้การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระภิกษุสามเณรในประเทศไทย จึงเจริญและ
พระพุทธศาสนาในประเทศไทยพัฒนามาถึงปัจจุบัน

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการประเมินประสิทธิภาพการเรียนการสอนวิชาธรรมะภาคปฏิบัติตาม
การประเมินของพระนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ซึ่ง
ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

จันทร์ชลี มาพุทธ^๒ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินประสิทธิภาพการเรียนการ
สอนของอาจารย์ระดับบัณฑิตศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา และเสนอแนวทางการ
พัฒนาเกี่ยวกับประสิทธิภาพการเรียนการสอนตามกรอบการประกันคุณภาพของทบวงมหาวิทยาลัย
งานวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร ศึกษาโดยใช้เทคนิคสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) นิสิต
ระดับบัณฑิตศึกษา ๖ ภาควิชาฯ ละ ๓ คน จำนวน ๑๘ คน และสัมภาษณ์เชิงลึก (Indebt Interview)
อาจารย์จำนวน ๑๐ คน

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๑. ประสิทธิภาพการเรียนการสอนของอาจารย์ระดับบัณฑิตศึกษา คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา ตามความคิดเห็นของนิสิตที่ควรปรับปรุงมากที่สุด ได้แก่ วัตถุประสงค์และ

^๑ ฝ่ายวิชาการ กองการศาสนศึกษา. คู่มือ อนุพุทธประวัติ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลียงเชียง, ม.ป.ป.),
หน้า ๒๔-๒๕

^๒ จันทร์ชลี มาพุทธ. การประเมินประสิทธิภาพการเรียนการสอนของอาจารย์ระดับบัณฑิตศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์, ตามกรอบการประกันคุณภาพของทบวงมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕, หน้า ก บทคัดย่อ

เนื้อหาวิชารองลงมาได้แก่ การจัดการเรียนการสอนทั่วไป และความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์และนิสิต

๒. ประสิทธิภาพการเรียนการสอนของอาจารย์ระดับบัณฑิตศึกษา คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา ตามความคิดเห็นของอาจารย์ที่ควรปรับปรุงมากที่สุดได้แก่วัตถุประสงค์และเนื้อหา รองลงมา ได้แก่ บุคลิกภาพและความรับผิดชอบและความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์และนิสิตตามลำดับ

๓. แนวทางพัฒนาเกี่ยวกับประสิทธิภาพการเรียนการสอนตามกรอบการประกันคุณภาพของทบวงมหาวิทยาลัย ได้แก่

๓.๑ หลักสูตร

๓.๑.๑ ควรมีการประเมินพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตร

๓.๑.๒ ควรจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับผู้เรียน

๓.๑.๓ ควรจัดหลักสูตรให้ผู้เรียนได้นำไปประยุกต์ใช้และมีความยืดหยุ่น

๓.๒ อาจารย์

๓.๒.๑ สักส่วนอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่เหมาะสม

๓.๒.๒ มีการพัฒนาความรู้ใหม่ๆ ให้อาจารย์อย่างต่อเนื่อง

๓.๒.๓ มีการกำหนดเวลานัดหมายปรึกษาวิทยานิพนธ์อย่างชัดเจน

๓.๒.๔ ควรมีการจ้างอาจารย์ทั้งภายในและภายนอกประเทศ

๓.๒.๕ สนับสนุนให้ทุนเสนอผลงานวิจัยในประเทศ

๓.๓ กระบวนการเรียนการสอน

๓.๓.๑ มีแผนการสอนในรายวิชาที่สอน

๓.๓.๒ มีการประเมินประสิทธิภาพการสอน

๓.๓.๓ มีการปรับปรุงการสอนตามผลการประเมิน

๓.๓.๔ มีการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้

๓.๓.๕ มีการเผยแพร่ผลงานวิจัยของอาจารย์และนิสิตไปใช้ในโรงเรียนและชุมชน

๓.๓.๖ มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย

๓.๔ นิสิต

๓.๔.๑ ควรมีการเผยแพร่ตีพิมพ์บทความวิจัยของนิสิต

๓.๔.๒ ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมทางวิชาการให้นิสิต

๓.๔.๓ ควรวิจัยติดตามนิสิตที่จบไปแล้วเพื่อนำมาปรับปรุงหลักสูตรต่อไป

๓.๕ การวัดและการประเมิน

๓.๕.๑ การมีการปรับปรุงเครื่องมือและวิธีการวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับ
วัตถุประสงค์ของรายวิชา

๓.๕.๒ การวัดควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียน

๓.๕.๓ การมีประเมินผลตามสภาพจริง

๓.๖ ปัจจัยเกื้อหนุน

๓.๖.๑ ควรจัดสถานที่ที่สืบค้นข้อมูลสำหรับอาจารย์และนิสิตอย่างเพียงพอ

๓.๖.๒ อุปกรณ์สื่อการสอนควรมีความทันสมัย

๓.๖.๓ จัดเอกสารค้นคว้าให้เพียงพอ

๓.๖.๔ ควรมีฐานข้อมูลงานวิจัยของนิสิตและฐานข้อมูลประวัติและผลงานของ
อาจารย์แสดงบนระบบเครือข่ายให้นิสิตได้ศึกษาเรียนรู้

ดวงใจ พลอยคนัย* การประเมินประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของคณะวิทยาศาสตร์
และ เทคโนโลยี. ๒๕๓๔. ในการประเมินประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนของคณะ
วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีครั้งนี้ เป็นการประเมินประสิทธิภาพการจัดการศึกษา โดยมีบัณฑิต /
ผู้สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญาเป็นผู้ทำการประเมินในมุมมองของการนำความรู้ที่ได้จาก
การศึกษาไปใช้งานจริง รวมทั้งทำการประเมินประสิทธิภาพของบัณฑิต / ผู้สำเร็จการศึกษาระดับ
อนุปริญญาของคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยสอบถามความพึงพอใจของผู้ประกอบการที่
รับบัณฑิต / ผู้สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญาเข้าไปทำงานการออกแบบสอบถามเป็นวิธีที่ใช้ใน
การรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. มุมมองของบัณฑิต / ผู้สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา

ความเหมาะสมของหลักสูตรที่เรียนอยู่ในระดับปานกลางถึงพอใช้ ควรเพิ่มเติมวิชาลงใน
หลักสูตรเพื่อให้ทันต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ตลอดจนฝึกฝนวิชาที่เรียนในเชิงปฏิบัติจน
เข้าใจ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับงานจริงได้ นอกจากนี้ ควรเพิ่มเติมวิชาภาษาอังกฤษให้มาก
ขึ้นกว่าเดิม

ความเหมาะสมของอาจารย์ผู้สอนอยู่ในระดับปานกลาง อาจารย์ผู้สอนควรให้นักศึกษามี
ทักษะทางด้านความคิด วิเคราะห์ ค้นคว้า และตัดสินใจ โดยนำกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นจริงในสถาน
ประกอบการเป็นโจทย์ให้นักศึกษา

*ดวงใจ พลอยคนัย. การประเมินประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี,
(กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๓๔), หน้า ก บทคัดย่อ

ความเหมาะสมของอุปกรณ์และสถานที่ โดยรวมอยู่ในระดับพอใช้ถึงปานกลาง โดยควรปรับปรุงให้มีอุปกรณ์ตลอดจนโปรแกรมต่าง ๆ ที่ทันสมัยและเพียงพอต่อจำนวนนักศึกษา นอกจากนี้ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีควรปรับปรุงให้มีสถานที่พักผ่อนเพียงพอ เช่น สวนหย่อม สนามกีฬา เป็นต้น รวมทั้งควรดูแลรักษาความสะอาดของอาคารสถานที่ให้มากขึ้น

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ควรส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างบุคลิกภาพและมนุษยสัมพันธ์ เพื่อฝึกให้นักศึกษามีบุคลิกภาพที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี รู้จักทำงานร่วมกับผู้อื่น ตลอดจนรับฟังความคิดเห็นร่วมกับผู้อื่น

รศ. ดร. เพ็ญณี แรอรท และคณะ^{*} การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงประเมิน มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาวิจัยเชิงประเมินประสิทธิภาพการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนในประเด็นต่อไปนี้ (๑) คุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษาและผู้เข้ารับบริการการศึกษา (๒) กิจกรรมที่จัดตอบสนองนโยบายของกระทรวง/รัฐบาลและปฏิรูปการเรียนรู้ (๓) ความคุ้มค่า/คุ้มทุนของการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน (๔) เพื่อศึกษาหาแนวทางการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนที่ควรดำเนินการต่อไปในด้านของหลักการ พันธกิจ กลุ่มเป้าหมาย รูปแบบหรือกิจกรรมและกลไกการบริหารจัดการ

ผลการวิจัย

๑. ประสิทธิภาพในการดำเนินงาน

๑) คุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษาและผู้เข้ารับบริการการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ ๒๒.๘ ปี มีรายได้เดือนละ ๕,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท หลังจากจบการศึกษา ส่วนใหญ่ มีเจตคติ ที่ดีต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในระดับมากด้านความสามารถ/ทักษะในการใช้คอมพิวเตอร์ ร้อยละ ๒๐.๖ ใช้ได้ระดับดี ร้อยละ ๓๓.๑ ใช้ได้น้อยด้านทักษะทางภาษาไทย ใช้ภาษาในการอ่าน พูด ฟัง และเขียน ได้ในระดับดี ร้อยละ ๖๑.๑ ๕๐.๕ ๕.๗ และ ๗๕.๗ ตามลำดับ ส่วนด้านทักษะทางภาษาอังกฤษ ใช้ภาษาการอ่าน พูด ฟัง และเขียน ได้ในระดับดี ร้อยละ ๑๐.๓ ๔.๐ ๖.๓ และ ๑๐.๓ ตามลำดับ

๒) กิจกรรมที่ตอบสนองนโยบายของกระทรวง/รัฐบาล และการปฏิรูปการเรียนรู้ พบว่าโครงการมีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ โดยมีความสอดคล้องในการด้านการพัฒนาศักยภาพของคนไทย และเป็นแหล่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต พัฒนาศักยภาพของผู้ด้อยโอกาสให้นักเรียนที่ยากจนออกกลางคันจากการศึกษาภาคบังคับ มีปัญหาในการเรียนในระบบโรงเรียนได้มีโอกาสศึกษา

^{*} เพ็ญณี แรอรทและคณะ. การวิจัยเชิงประเมินประสิทธิภาพการดำเนินงาน การศึกษานอกโรงเรียน : กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๔๒, หน้า ก บทคัดย่อ (สถานที่พิมพ์: โรงพิมพ์)

ความสอดคล้องกับปรัชญาและแนวคิดการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในประเทศไทย พบว่าแนวคิดในการสร้างบุคคลให้มีคุณสมบัติ “คิดเป็น” ที่เคยได้ทำชื่อเสียงให้กับประเทศไทยนับแต่ปี พ.ศ.๒๕๒๒ นั้นไม่ปรากฏชัดเจนในการดำเนินงาน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะเน้นผลลัพธ์เป็นจำนวนชั่วโมง หน่วยกิตและประกาศนียบัตร อย่างไรก็ตามนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษามีทัศนคติที่ดีต่อหลักสูตรทุกหลักสูตรในระดับมาก

กิจกรรมที่ตอบสนองนโยบายของกระทรวง/รัฐบาลและการปฏิรูปการศึกษาพบว่าสิ่งที่สอดคล้องก็คือ การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีการบูรณาการหลักสูตรให้ผู้เรียนได้ศึกษาเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม แต่ประเด็นที่ไม่ปรากฏชัดคือ การจัดการเรียนการสอนภายใต้รูปแบบที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

๓) ความคุ้มค่า/คุ้มทุน ข้อค้นพบสามารถวิเคราะห์ได้ในแง่ของด้านประสิทธิผลของการดำเนินการศึกษานอกโรงเรียน ภารกิจในด้านการส่งเสริมการรู้หนังสือ โครงการการสอนให้รู้หนังสือ และการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน มีการดำเนินงานในระดับที่น่าพอใจ เพราะนอกจากจำนวนนักศึกษาที่ขึ้นทะเบียนและลงทะเบียน จะมีจำนวนร้อยละ ๑๐๐ แล้ว อัตราส่วนผู้สำเร็จยังอยู่ในระดับร้อยละ ๘๐ ขึ้นไป ในช่วงปี พ.ศ.๒๕๔๑-๒๕๔๖

ส่วนในโครงการลักษณะอื่น ๆ ได้แก่ การบริการการศึกษาเทียบเท่าการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในช่วงปี พ.ศ.๒๕๔๑ เป็นปีที่สะท้อนถึงการให้บริการที่มีประสิทธิผล กล่าวคือ จำนวนผู้ลงทะเบียนจากผู้ขึ้นทะเบียนเกิน ร้อยละร้อย และจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาจากผู้ลงทะเบียนเรียนสูงกว่าร้อยละ ๓๐ แต่นับจากปี พ.ศ.๒๕๔๒ แม้ว่า การให้บริการจะสะท้อนถึงประสิทธิผลของโครงการในแง่ของจำนวนผู้ลงทะเบียนเรียน จากผู้ขึ้นทะเบียนเกินร้อยละร้อย แต่จำนวนผู้สำเร็จการศึกษาต่ำกว่า ร้อยละ ๕๐ และจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาจะเฉลี่ยต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ ไปจนถึง ปี พ.ศ. ๒๕๔๖

๒. แนวทางในการดำเนินงานของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในอนาคตจากการศึกษาพบว่าในส่วนของการบริหารจัดการที่ประเมิน โดยผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนที่ส่วนใหญ่ประเมินภาระงานของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ที่สำเร็จตามเป้าหมายในระดับมาก ซึ่งได้แก่ การจัดการศึกษาในชุมชนเมืองด้านการอบรมเยาวชน การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาด้านการเกษตร อุตสาหกรรมและการแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร การอบรมกลุ่มสนใจ ซึ่งใน ๓ รายการนี้ นับเป็นโครงการที่เพิ่มและพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรประชาชนที่ตรงจุดและสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของสังคมและประเทศในปัจจุบัน ซึ่งศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนได้ร่วมประสานงานกับหน่วยงานอื่นที่มีความเชี่ยวชาญในเฉพาะด้าน โครงการดังกล่าวจะนำไปสู่การสร้างเสริม